

Kvalitetsgranskning
Rapport 2010:6

Moderna språk

Skolinspektionens rapport 2010:6
Diarienummer 40-2009:1853
Stockholm 2010
Bildbåry: Bananastock

Innehåll

1. Sammanfattning	6
2. Inledning	8
3. Vad innebär de begrepp som används i rapporten	11
3.1 Språkval	11
3.2 Moderna språk	12
3.3 Kommunikativ förmåga	12
3.4 Målspråk	12
3.5 Språkdiraktik	12
3.6 Kommunikativ förmåga	13
4. Resultat från granskningen i moderna språk	14
4.1 Moderna språk eller ett alternativt språkval	14
4.2 Moderna språk och den kommunikativa förmågan	18
4.3 Förutsättningarna att nå målen i moderna språk	20
5. Diskussion	23
6. Bakgrund och syfte	26
6.1 Frågeställningar	26
6.2 Urval	27
6.3 Metod	28
7. Litteratur och referenser	29
7. Bilagor	30

Förord

Skolinspektionens uppdrag är bland annat att regelbundet och med utgångspunkt i en risk- och väsentlighetsanalys granska kvaliteten i skolväsendet, förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen.

Huvudsyftet med kvalitetsgranskningarna är att bidra till en förbättring av undervisningen. Denna kvalitetsgranskning har fokuserat elevdeltagandet i undervisningen av moderna språk i grundskolan samt språkundervisningens ändamålsenlighet. Iakttagelserna och slutsatserna i denna granskning gäller i första hand förhållanden på de 40 skolor som granskats. Resultaten gör därmed inte anspråk på att ge en nationell bild av den svenska språkutbildningen i grundskolan.

Föreliggande rapport fokuserar i första hand de tydligaste och mest framträdande resultaten av granskningen. Mer information och fler goda exempel återfinns i skolbesluten. Det finns idag en tydlig ambition, både på nationell och på europeisk nivå att språkkunskaper generellt ska öka och vikten av kunskaper i språk betonas i allt fler sammanhang. Trots detta är studier i moderna språk frivilligt i skolan och nära hälften av alla elever i årskurs nio väljer bort språkstudier.

Kvalitetsgranskningen av moderna språk har undersökt i vilken mån skolorna arbetar för att motivera elever till språkstudier, om den kommunikativa förmågan prioriteras i undervisningen och om undervisningen anpassas till elevernas olika förutsättningar. Medarbetare från Inspektionens samtliga fem avdelningar har deltagit i granskningen. En extern referensgrupp har fungerat som en värdefull diskussionspartner. Projektledare för granskningen har varit utredare Britta Seeger. I projektledningen har också ingått Stina Johansson, Agnetha Burström och Elisabeth Ahlgren. Vilka skolor som granskats framgår av bilaga.

Stockholm 2010

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Anette Nybom
Avdelningschef

1 | Sammanfattning

Språkvalet i grundskolan är obligatoriskt och innebär att eleven kan välja franska, spanska, tyska eller eventuellt ett annat modernt språk. Eleven ska också kunna välja sitt modersmål, svenska som andraspråk, svenska, engelska eller teckenspråk.

Grundprincipen för språkvalet är att eleven väljer ett modernt språk och de andra valmöjligheterna ska ses som alternativ till det moderna språket.

Att eleven ändå har möjlighet att välja ett annat alternativ ställer höga krav på skolan när det gäller information, individanpassning och kvalitet i undervisningen. Det måste också anses vara en försvårande omständighet för skolorna att elever har rätt att avbryta sina studier i moderna språk i princip när som helst.

I föreliggande rapport presenteras resultatet av Skolinspektionens granskning av moderna språk. Granskningen omfattar 40 grundskolor i 35 kommuner. Den har inriktats på skolornas förmåga att motivera elever till studier i moderna språk samt på undervisningens ändamålsenlighet. Urvalet har inte genomförts på ett sådant sätt att några generella slutsatser på nationell nivå kan dras.

Små möjligheter att tala språket

Ett av huvudmålen med undervisningen i moderna språk är att eleven ska utveckla sin kommunikativa förmåga. Granskningen visar att undervisningen vid flera skolor inte i tillräcklig utsträckning tar sin utgångspunkt i de nationella styrdokumenterna. Den tydligaste indikationen på det är att målspråket generellt används i låg utsträckning, både av lärare och av elever. Eleverna ges vid de

flesta granskade skolor relativt små möjligheter till övning i att uppfatta, respektive att tala, målspråket på lektionerna.

Många hoppar av – men skolan analyserar inte orsaker

Flera av skolorna har stora avhopp från moderna språk. Det måste sägas vara ett misslyckande för skolan som har satsat resurser bland annat i form av lärarkompetens, för eleverna som har satsat sin tid och går miste om värdefull kunskap och för samhället som går miste om viktig kompetens. Många skolor gör statistik över hur många elever som avbryter studierna och när de avbryter. Orsakerna till avhoppet blir dock sällan analyserade i syfte att vidta åtgärder för att minska dem. De flesta rektorer och lärare menar att de känner till varför eleverna väljer att avbryta. De orsaker som då anges är nästan uteslutande relaterade till eleverna; elevernas vilja och förmåga, deras bakgrund och förkunskaper. Vi uppfattar inte att skolorna i någon större utsträckning relaterar avhoppet till undervisningens innehåll och genomförande.

”... skolornas förmåga att motivera elever till studier i moderna språk ...”

Avhopp en utväg för både lärare och elev

I vissa fall förefaller det som om både lärare och elever ser möjligheten att hoppa av studierna i moderna språk som en utväg. En orsak till att elever avbryter är att undervisningen blir för svår och att de inte får den hjälp de behöver. Det finns exempel på att en del av dessa elever till och med får rådet av sin lärare att avbryta. Vi har också stött på lärare som i princip räknar med att en viss andel av eleverna kommer att hoppa av och lärare som upplever en lättnad när vissa elever försvinner från gruppen.

Svagt stöd att fortsätta

Skolorna gör inte tillräckligt för att motivera och stödja elever som funderar på att hoppa av genom att ge dem reella förutsättningar att fortsätta sina studier. Stöd, respektive utmaningar till de elever som behöver, ges i alltför begränsad omfattning. Undervisningen behöver anpassas i större utsträckning till elevernas skilda förutsättningar och behov. Många elever behöver utmanas i större utsträckning. Andra elever behöver större möjligheter till stöd.

Bättre information inför språkvalet

Granskningen visar att skolorna försöker arbeta för att motivera elever att påbörja studier i moderna språk. Dock behöver informationen inför språkvalet förbättras, den kan till exempel inkludera uppgifter om möjligheter inför framtida yrkesliv och studier. Vidare måste alla elever få tillgång till information om språkvalet och alla elever måste ges samma möjlighet att påbörja studier i moderna språk.

2 | Inledning

Skolinspektionen har genomfört en granskning av undervisningen i moderna språk vid 40 grundskolor i landet. Granskningen har fokuserat deltagandet i språkundervisningen samt undervisningens ändamålsenlighet.

Urvalet har inte genomförts på ett sådant sätt att några generella slutsatser på nationell nivå kan dras. Föreliggande rapport syftar till att ge en samlad bild av de tydligaste resultaten granskningen funnit vid de aktuella skolorna.

Det finns en uttrycklig ambition, både på nationell och på europeisk nivå att språkkunskaper generellt ska öka. Grundprincipen för språkvalet i grundskolan ska vara att eleven väljer ett modernt språk, företrädesvis tyska, franska eller spanska. De andra valmöjligheterna ska ses som alternativ till ett modernt språk.

I samband med införandet av läroplan för det obligatoriska skolväsendet 1994 (Lpo 94) genomfördes en förstärkning av grundskolans språkprogram. Det antal timmar som tidigare avsatts för studier i B-språk ökades med cirka 25 procent och möjligheten att läsa ett tredje språk infördes inom ramen för elevens val. Det var också i samband med införandet av Lpo 94 som möjligheten att läsa spanska, jämsides med franska och tyska, infördes. I regeringens proposition En ny läroplan, 1992/93:220 anges motiven till förslaget med det förstärkta språkprogrammet:

”Det ökande internationella samarbetet skärper kraven på bredare och bättre språkkunskaper. Goda språkkunskaper krävs därmed i allt högre utsträckning i arbetslivet och för högre studier... Det är viktigt att Sverige inte släpar efter, särskilt med tanke på att vi redan i utgångsläget har ett huvud-

”Dagens kursplaner för moderna språk fokuserar på den kommunikativa förmågan.”

språk som är avsevärt mycket mindre än i de länder som har engelska, tyska, franska eller spanska som modersmål. Mot den bakgrunden är det angeläget att undervisningen i främmande språk förstärks i grundskolan.”

Intention med förstärkningen av språkprogrammet uttrycks i ovan nämnda proposition bland annat på följande sätt: ”För de allra flesta (elever) bör detta (språkvalet) inriktas på möjligheten att studera ett andra främmande språk.” Vidare skriver regeringen som ett svar på läroplanskommitténs (SOU 1992:94) förslag att skolan som ett alternativ till B-språk ska erbjuda undervisning i svenska, engelska eller teckenspråk: ”Regeringen som instämmer i förslaget, anser att det för vissa elever kan vara en fördel att få förstärkt undervisning i dessa ämnen i stället för att påbörja studier i ytterligare ett språk.”

Sverige har också ställt sig bakom det gemensamma europeiska utbildningsmålet att främja kunskaper i två främmande språk utöver modersmålet. En grundläggande idé inom den europeiska unionen är att främja den språkliga mångfalden som ett sätt att bidra till ökad förståelse för de olika kulturerna och på så sätt stärka gemenskapen inom unionen. EU-kommissionen uppmanar aktivt de olika medlemsländerna att skapa förutsättningar för alla medborgare att kunna behärska det eller de nationella språken samt två ytterligare språk (Europeiska gemenskapernas kommission, 2008).

Att läsa ett modernt språk i grundskolan är dock inte obligatoriskt. Syftet med förstärkningen av språkprogrammet var ändå att de allra flesta elever skulle läsa ett ytterligare språk, utöver engelskan. Förstärkningen som infördes innebar således ett ”mjukt obligatorium”.

Inom ramen för språkvalet är det möjligt att istället för ett modernt språk välja att läsa mer svenska eller svenska som andraspråk samt även engelska. Enligt grundskoleförordningen är det också möjligt för de elever som så önskar att i stället för ett modernt språk välja att få undervisning i det egna modersmålet eller i teckenspråk.

Skolverkets statistik från de senaste tio åren visar att det är cirka 80 procent på nationell nivå som påbörjar studier i moderna språk. Vidare visar statistiken att andelen elever som under samma period studerar ett modernt språk i årskurs nio är drygt 60 procent. Avhoppet från moderna språk varierar enligt Skolverkets statistik mellan 20 och 25 procent.

Ett sätt för regeringen att stimulera elever i gymnasieskolan och i grundskolan att fullfölja sina studier i moderna språk är de nya reglerna för tillträde till högskolan som börjar gälla 2010 och som kan ge extra meritpoäng för språkstudier.

Dagens kursplaner för moderna språk fokuserar på den kommunikativa förmågan. Det är språkets funktionella egenskaper som är centrala och elevernas möjlighet att utveckla sin förmåga att använda språket, främst muntligt men också skriftligt, betonas. En förutsättning för att eleverna ska ha en chans att utveckla sin kommunikativa förmåga är att tillfälle ges till övning i att lyssna, tala samt att interagera på målspråket.

Motivation är en framgångsfaktor för studier, så även för språkstudier. Motivation skapas bland annat genom delaktighet och en känsla av meningsfullhet. Enligt gällande läroplan ska arbetssätt och metoder varieras och anpassas efter elevernas skilda förutsättningar, intressen och behov. Om detta sker ökar chansen att alla elever upplever undervisningen meningsfull

eftersom elever har olika bakgrund och olika sätt att lära. Eleverna har också rätt att vara delaktiga i planeringen av undervisningens innehåll och utformning.

Denna kvalitetsgranskning av undervisningen i moderna språk söker svar på om skolorna arbetar aktivt för att motivera elever till studier i moderna språk, om den kommunikativa förmågan prioriteras i undervisningen samt om språkundervisningen anpassas till elevernas olika förutsättningar, intressen och behov.

3 | Vad innebär de begrepp som används i rapporten?

Det kan vara på sin plats att tydliggöra innebörden av ett antal för granskningen centrala begrepp. Nedan förklarar vi således följande begrepp; språkval, moderna språk, kommunikativ förmåga, målspråk, språkdiraktik och särskilt stöd.

3.1 | Språkval

Alla elever i grundskolan ska inför årskurs 6 eller inför årskurs 7 göra ett språkval. Enligt grundskoleförordningen ska eleverna erbjudas minst två av språken franska, spanska och tyska. Eleverna ska, om de och deras vårdnadshavare så önskar, istället för ovan nämnda språk erbjudas det språk som eleven har rätt till modersmålsundervisning i, svenska som andraspråk, svenska, engelska eller teckenspråk.

Uttryckt i grundskolförordningen är också att finska och samiska får erbjudas eleverna som språkval istället för franska, spanska eller tyska. Vidare uttrycks att även andra språk får erbjudas som språkval, om eleverna kan bedömas ha möjlighet att fortsätta studierna i språket i gymnasieskolan.

Språkvalet regleras i Grundskoleförordningen 2 kap. 17–18 §§. Fullständig författningstext återfinns i bilaga 1.

Språkvalet svenska/engelska, som kombinerar de båda språken, är inte reglerat i grundskoleförordningen, men det är ett av de vanligaste språkvalsalternativen ute på skolorna. Så länge eleverna har möjlighet att välja mellan svenska eller engelska är det möjligt för skolorna att även organisera grupper som kombinerar undervisning i svenska och engelska.

På vilket sätt omval kan ske inom ramen för språkvalet är inte heller reglerat.

3.2 | Moderna språk

Moderna språk som begrepp används bland annat i grundskolans och gymnasieskolans kursplaner gällande i första hand franska, spanska och tyska. Kursplanen för moderna språk kan också gälla andra språk som det ges undervisning i; exempelvis italienska, arabiska, ryska eller finska, dock inte i engelska eller svenska. Begreppet moderna språk används också som motsats till de så kallade klassiska språken; latin och grekiska. De moderna språk som omfattas av den här kvalitetsgranskningen är franska, spanska och tyska.

3.3 | Kommunikativ förmåga

I kursplanen för moderna språk beskrivs ett huvudsyfte med utbildningen vara att eleven ska utveckla en "allsidig kommunikativ förmåga" (Skolverket 2000). En viktig bakgrund till framtagandet av dagens kursplaner och hur en kommunikativ förmåga ska kunna definieras är Jan van Eks "Scope" där han talar om olika kompetenser som krävs för att kunna uppnå en kommunikativ förmåga och färdighet (se Ferm, Malmberg 2001).

Det är nödvändigt att ha ett ordförråd samt att kunna vissa strukturella regler för att kommunicera. Det är dock minst lika viktigt, menar van Ek, att ha kännedom om i vilka situationer vissa ordval och uttryck hör hemma, att känna till tillräckligt mycket om landets samhällsliv och kultur för att förstå underliggande betydelser samt att ha viljan och motivationen att interagera. Vidare är det viktigt att ha kunskap om hur man inleder och avslutar ett samtal samt hur man med gester eller andra förklarande ord gör sig förstådd även om man saknar det adekvata ordet eller uttrycket på målspråket (Ferm, Malmberg 2001).

"Begreppet moderna språk används också som motsats till de så kallade klassiska språken; latin och grekiska."

I Skolinspektionens granskning av undervisningen i moderna språk har vi undersökt i vilken grad kursplanen styr undervisningen, hur målspråket används i språkundervisningen, vilka möjligheter elever har till övning i att uttrycka sig muntligt och skriftligt på målspråket, i vilken grad arbetssätt och arbetsformer främjar den kommunikativa förmågan samt hur lärarna värderar och bedömer den kommunikativa förmågan. Några av dessa områden diskuteras i denna rapport

3.4 | Målspråk

Målspråket är det språk eleven studerar, får undervisning i samt således även det språk som läraren undervisar i.

3.5 | Språkdidaktik

Läran om hur man undervisar i språk.

3.6 | Stöd

Enligt skollag och förordning är skolan skyldig att på olika sätt stödja de elever som har svårigheter i skolarbetet. Enligt grundskoleförordningen 5 kap. ska den elev som befaras att inte nå målen med utbildningen, eller av andra skäl har behov av stöd, ges stödundervisning eller annan form av särskilt stöd.

4 | Resultat från granskningen i moderna språk

Kvalitetsgranskningen av moderna språk har haft följande frågeställningar som utgångspunkt:

- Arbetar skolorna aktivt och medvetet för att motivera elever att läsa moderna språk samt för att minska avhoppet?
- Prioriteras den kommunikativa förmågan i undervisningen?
- Anpassas undervisningen till elevernas förutsättningar, intressen och behov?

4.1 | Moderna språk eller ett alternativt språkval

För att få svar på granskningens första frågeställning, *arbetar skolorna aktivt och medvetet för att motivera elever att läsa moderna språk samt för att minska avhoppet?* har vi bland annat undersökt hur skolorna informerar inför språkvalet, vilka rutiner och principer som tillämpas vid omval från ett modernt språk, om skolan följer upp de avhopp som sker och hur lärarnas kompetens ser ut.

Sammanfattningsvis har vi funnit att majoriteten av de granskade skolorna försöker arbeta för att motivera eleverna att påbörja studier i ett modernt språk. Det finns dock förbättringsmöjligheter när det gäller informationen inför språkvalet; exempelvis ska alla elever få samma möjlighet att läsa ett modernt språk.

Vidare kan vi konstatera att skolorna inte gör tillräckligt när det gäller att arbeta aktivt och medvetet för att minska avhoppet. Det är i princip inte någon av de granskade skolorna som på ett systematiskt sätt följer upp och analyserar orsaker till avhopp i syfte att kunna vidta åtgärder för att öka deltagandet.

4.1.1 | Inför språkvalet

I princip alla granskade skolor informerar de blivande språkeleverna och deras vårdnadshavare inför det språkval som ska göras, oftast inför årskurs 6 och i vissa fall inför årskurs 7. I flertalet fall anser vi att informationen kan förbättras, bland annat bör den i större utsträckning inkludera information om möjligheter inför framtida yrkesliv och studier. De möjligheter inför framtida studier som avses här är chansen till extra meritpoäng vid ansökan till högre studier.

I vissa fall ges inte heller riktigt samma information till alla elever och vårdnadshavare. Det förekommer att de elever som inte når målen för svenska och engelska i årskurs 5 rekommenderas att inte börja läsa ett modernt språk, och i vissa fall i praktiken inte ens får en möjlighet att prova studier i ett modernt språk.

Vid ett antal av de granskade skolorna informerar man inte generellt om de alternativ till moderna språk som ska erbjudas. Skälet till det är ofta att man vid skolan utgår från att alla, eller de allra flesta, ska läsa ett modernt språk och anser att endast de som har svårigheter med svenska och eller engelska ska kunna välja svenska och engelska som språkval i stället för ett modernt språk. De skolor som gör på det här viset har också ett förhållandevis högt deltagande i moderna språk.

4.1.2 | Vad händer om jag vill hoppa av?

Inte vid någon av de fyrtio granskade skolorna följer rektor och lärare på ett tydligt och systematiskt sätt deltagandet i moderna språk eller analyserar orsakerna till avhopp. Flera skolor för statistik över antal avhopp men analyserar som sagt inte orsakerna. Det finns hos lärare och rektor många uppfattningar och antaganden om varför elever hoppar av moderna språk. I samband med

”... majoriteten av de granskade skolorna försöker arbeta för att motivera eleverna ...”

granskningen är det endast vid ett fåtal skolor som rektor och lärare i samtal med Skolinspektionen reflekterar över sambandet mellan avhopp och undervisningens innehåll och genomförande. En av dessa rektorer menar att det är hur läraren planerar, genomför och anpassar undervisningen som är avgörande faktorer för om elever fortsätter sina studier eller om de väljer att

avbryta. Vid övriga skolor är de orsaker till avhopp som rektorer och lärare anger nästan uteslutande relaterade till eleverna. Det handlar om elevernas inställning, förmåga och vilja att ta till sig undervisningen. Ibland också om elevernas bakgrund och hemförhållanden.

De flesta granskade skolor har liknande rutiner i de fall eleverna önskar avbryta sina studier i moderna språk. Eleven ska ange en orsak till önskat byte i samtal med avlämnade lärare samt fylla i en blankett som ska undertecknas av målsman. Formellt beslut om byte tas av rektor. Ibland sker även samtal med studie- och yrkesvägledare samt med rektor. Vissa skolor kallar även elevens målsman till ett gemensamt samtal. Flera skolor passar på att vid detta samtal informera om systemet med extra meritpoäng inför ansökan till högskolestudier.

Om rutinen med de samtal som nämns ovan är försök från skolans sida att minska avhopp, vilket de flesta lärare och rektorer hävdar, så är det uppenbarligen inte ett framgångsrikt koncept. Det finns inte många exempel på att dessa samtal har någon inverkan på elevens beslut. En elev som har

bestämt sig för att byta från ett modernt språk till svenska eller engelska är troligen inte så mottaglig för generella argument om fördelar med att läsa språk. Vill skolan motivera eleven att fortsätta sina studier i moderna språk måste de elever som befaras vilja avbryta fångas upp tidigare. Undervisningen måste anpassas till elevernas skilda förutsättningar och behov. Utmaningar respektive stöd ska ges till de elever som så behöver. Är det först när eleven har kommit fram till att han eller hon vill avbryta som olika insatser sätts in, så är det troligen för sent.

4.1.3 | Vad kan och vill lärarna?

Tidigare har vi nämnt att vissa elever avråds från att börja läsa ett modernt språk. Vi har även funnit exempel på att språklärare råder vissa elever som studerar moderna språk att avbryta om eleven anses ha väldigt svårt för språket eller om eleven har svårigheter i svenska och eller engelska. Vi har stött på lärare som i princip räknar med att ett visst antal elever så småningom avslutar studierna i moderna språk; "det har ju alltid bara varit en viss andel elever som läser moderna språk" som en lärare i franska uttryckte det. Några rektorer och även några av lärarna uppger i intervjuer att det för en del lärare är en lättnad när vissa elever slutar och att det är först när elevgruppen har minskat rejält och endast består av elever med goda förutsättningar som det fungerar att undervisa.

Vid majoriteten av de granskade skolorna finns inte någon särskild satsning på kompetensutveckling för lärare i moderna språk. Inte heller någon strategi att genom fortbildning av lärarna utveckla språkundervisningen. Rektor hävdar vid flera skolor att det finns möjlighet till fortbildning av olika slag men att lärarna själva aktivt behöver söka. Vid några skolor är dock möjligheterna små på grund av begränsade ekonomiska utrymmen.

Det varierar hur aktiva lärarna är. En del är mycket aktiva och använder även sin privata tid och sina privata kontakter för att på olika sätt utveckla sig inom språkområdet. Andra språklärare upplever att det från skolans sida inte ges några som helst möjligheter till kompetensutveckling till dem som grupp. Ett relativt stort antal lärare uttrycker ett behov av kompetensutveckling. Det kan handla om hur man ska arbeta för att anpassa undervisningen, hur man tydligare lyfter den kommunikativa förmågan, hur man kan arbeta för att säkra likvärdig bedömning och betygssättning samt en möjlighet att förkovra sig i själva språket.

Samarbetet mellan språklärarna på skolan sker också i varierande grad. Många lärare lyfter samverkan som ett viktigt område, exempelvis för att säkra en likvärdig bedömning och betygssättning. Vid några skolor görs också försök att skapa öppnare kanaler mellan lärarna för värdefullt erfarenhetsutbyte och möjligheter till utveckling av undervisningen. Alla lärare ser dock inte lika positivt på samverkan, eller på tanken att eventuellt behöva ändra på sin undervisning. En rektor uttryckte det på ungefär följande sätt; "Vissa av lärarna har sitt alldeles egna företag som bara de vet hur man ska sköta".

"Vid majoriteten av de granskade skolorna finns inte någon särskild satsning på kompetensutveckling för lärare i moderna språk."

Vi konstaterar att det vid de granskade skolorna finns en stor variation i de undervisande lärarnas utbildningsbakgrund. Eftersom behörighetskraven har skiftat under åren varierar det hur djupa kunskaper lärarna har i målspråket

”En del av de undervisande lärarna är nyutbildade språklärare och en del av lärarna tog sin lärarexamen på 1970-talet.”

respektive när det handlar om språkdidaktik. En del av de undervisande lärarna är nyutbildade språklärare och en del av lärarna tog sin lärarexamen på 1970-talet. Vid några skolor har vi mött ett antal lärare som har målspråket som modersmål men som saknar utbildning i språkdidaktik. Några av språklärarna vi mött är utbildade för andra ämnen och genomgår språkutbildning parallellt med undervisningen.

När det gäller att rekrytera behöriga lärare är det särskilt i spanska som det kan vara ett problem, vilket beror på att det finns relativt få behöriga spansklärare. Vid flera av de granskade skolorna har man uttalat detta problem. Vissa skolor kan över huvud taget inte bedriva undervisning i spanska, andra löser det genom att anställa tillfälliga vikarier. Det finns elever som berättar att de har haft 4-5 olika lärare i spanska under de tre åren de läst språket. Vid några av de granskade skolorna är det just lärare i spanska som får möjlighet till fortbildning för att bli behöriga i ämnet.

4.1.4 | Istället för ett modernt språk

På riksnivå visar statistiken för de senaste tio åren att andelen elever i årskurs 9 som läser ett modernt språk i genomsnitt är 60 procent. Det finns kommuner där andelen är nära 90 procent och det finns kommuner där andelen är under 30 procent.

Huvuddelen av de skolor som omfattas av den här kvalitetsgranskningen har en låg andel elever i årskurs 9 som läser ett modernt språk (se avsnitt 6.2 Urval, sidan 27). För några av dessa skolor innebär det en andel på mellan 20 och 30 procent

Majoriteten av de elever som avbryter sina studier i ett modernt språk vid de granskade skolorna ersätter det med språkvalet svenska/engelska. Det förhållandet gäller även för riket. Enligt Skolverkets statistik hade cirka 30 procent av landets alla elever i årskurs nio läsåret 2008/09 valt svenska och/eller engelska. Ungefär två tredjedelar av dessa 30 procent läser språkvalet svenska/engelska – alltså en kombination av de två språken.

Vi kan konstatera att utgångspunkten för många skolor är att endast de elever som behöver mer tid för svenska och engelska ska välja det språkvalsalternativet. En del av de elever som valt det språkvalsalternativet är också elever som bedöms ha svårigheter med svenska och engelska men det finns även elever som inte har det. De sistnämnda eleverna har, av andra skäl, valt att inte studera ett modernt språk, exempelvis vill de frigöra tid för att kunna satsa mer på andra ämnen.

Elevgrupperna i svenska och engelska är på många skolor relativt stora, mellan 25 och 35 procent av skolans elever. Vid några av de skolor som vi har granskat är det mer än 60 procent av skolans elever som läser svenska och engelska inom ramen för språkvalet.

Inom ramen för den här granskningen har vi inte granskat språkvalet i sin helhet och inte heller tittat särskilt på språkvalet svenska/engelska. Vi har dock uppfattat en verksamhet som omfattar en stor andel av eleverna men vars mål och syfte inte sällan är otydligt för såväl elever och lärare som för skolledare. I sammanhanget finner vi det relevant att hänvisa till en utvärdering av språkvalet svensk/engelska i grundskolan som genomfördes nyligen (Tholin och Lindqvist 2009).

Enligt grundskoleförordningen ska elever som så önskar även kunna välja sitt modersmål, svenska som andraspråk eller teckenspråk inom ramen för språkvalet. Vid några av skolorna vi har granskat, där en stor andel av eleverna har ett annat modersmål än svenska är det vanligt att eleverna läser svenska som andraspråk. Däremot är det inte vanligt att elever läser sitt modersmål inom ramen för språkvalet. En skola i norra Sverige erbjuder dock finska och en skola i södra Sverige erbjuder arabiska och albanska. Teckenspråk förekommer i princip inte alls.

Några av de granskade skolorna erbjuder även andra moderna språk jämte franska, spanska och tyska. Exempelvis har eleverna vid en skola i norr möjlighet att läsa ryska.

Enligt Skolverkets nationella statistik var det läsåret 2008/09 1683 individer eller 0,38 procent som läste svenska som andraspråk inom ramen för språkvalet i årskurserna 6–9. Antal elever som samma läsår läste modersmål inom ramen för språkvalet i årskurserna 6–9 var 313. Antal elever som läste teckenspråk var 307.

4.2 | Moderna språk och den kommunikativa förmågan

För att få svar på granskningens andra frågeställning, *prioriteras den kommunikativa förmågan i undervisningen?* har vi bland annat tittat på hur lärarna använder målspråket i klassrummet och vilka möjligheter eleverna har till övning i att tala och lyssna på målspråket.

Det finns en tydlig ambition vid de flesta granskade skolor att arbeta för att den kommunikativa förmågan prioriteras i undervisningen. Utifrån de klassrumsobservationer Skolinspektionen har genomfört framgår dock att lärarnas användning av målspråket skulle kunna ske på ett mer medvetet sätt och i större omfattning. Även elevernas möjligheter till övning i att tala och lyssna på målspråket kan förbättras vid de flesta granskade skolorna.

4.2.1 | Att använda språket

Vid flertalet granskade skolor finns förbättringsmöjligheter vad gäller lärarnas målspråksanvändning. Målspråket används i låg utsträckning och många gånger inte heller på ett medvetet sätt. Det vanligaste mönstret vid de språk- och lektioner Skolinspektionen observerat är att läraren använder målspråket för hälsningsfraser och dylikt i början och slutet av lektionerna men att de för övrigt i huvudsak använder svenskan. Det finns naturligtvis undantag; vissa lärare talar i princip hela lektionerna på målspråket och det finns även lärare som inte säger ett ord på målspråket. Av de fyrtio granskade skolorna var det tre där Skolinspektionen uppfattade att samtliga lärare i hög grad använde målspråket under lektionerna.

I intervjuer med lärare uttrycker en del av dem att deras utgångspunkt är att använda språket så mycket som möjlighet i relation till den grupp elever de har; ”i vissa grupper kan man prata mer på målspråket än i andra”. Många lärare har ambitionen att använda målspråket på en enkel nivå och att översätta till svenska för att vara säkra på att alla förstår. Under flera av dessa lektioner ser vi att det är väldigt lätt att läraren helt övergår till svenska efterhand, exempelvis när elever ställer frågor på svenska. Det finns naturligtvis också lärare som ”klarar” att hålla igång målspråket och som samtidigt ser till

att eleverna hänger med. En strategi lärarna kan ha är att repetera ofta och att, när de märker att alla elever inte riktigt är med, be någon elev förklara eller översätta.

”det är klart att undervisningen blir lidande om man aldrig får någon påfyllning.”

Det finns också lärare som inte har någon klar uppfattning om de använder målspråket mycket eller lite och inte heller någon tydlig bild av i vilken grad eleverna förstår när de talar på målspråket. Några av de lärare vi intervjuat uttrycker att de inte känner sig trygga med målspråket och av den anledningen känner ett visst motstånd mot att använda språket. Vissa lärare menar också att det finns en risk för att eleverna inte ska förstå om de talar målspråket i för hög utsträckning. Det finns även det motsatta; att lärarna talar målspråket i allt för hög utsträckning utan att försäkra sig om att det ger eleverna någonting. En del av dessa lärare har målspråket som modersmål och saknar utbildning i språkdidaktik.

Vi har tidigare konstaterat att det vid flera skolor finns ett uttalat behov bland lärarna av större möjlighet till kompetensutveckling. En av lärarna uttryckte det ungefär så här: ”det är klart att undervisningen blir lidande om man aldrig får någon påfyllning.”

Vid en av de granskade skolorna blev det väldigt tydligt att utbildning i språkdidaktik kan ge effekt. En av lärarna deltog i en didaktikutbildning via Lärarlyftet. Hon upplevde själv att hon hade börjat reflektera kring undervisningen på ett helt annat sätt än tidigare. En sak som hon menade att utbildningen resulterat i för hennes del var att hon använde målspråket på ett mer medvetet sätt än tidigare. Den här lärarens elever, som vi intervjuade, upplevde tydligt att undervisningen förändrats sedan läraren börjat sin utbildning ”... blivit bättre och roligare”.

Vid de flesta språklektioner som Skolinspektionen har besökt finns det möjligheter för eleverna att uttrycka sig både muntligt och skriftligt på målspråket. Det förekommer dock att elever inte säger ett ord på målspråket under en hel lektion. Det är vanligt att undervisningen genomförs varierat mellan helgrupp, mindre grupper och parövningar. Dialogövningar är ett vanligt arbetssätt. En del grupper är stora, upp till trettio elever, och där menar lärarna att det är svårt att ge alla möjlighet att vid varje lektion, inför klassen och läraren, tala på målspråket. Då blir dialogövningar en lämplig arbetsform, även för de elever som inte gärna talar inför hela klassen.

Att öva dialog är naturligtvis högst väsentligt även av den anledningen att ett av huvudmålen med undervisningen i moderna språk är att eleverna ska utveckla sin kommunikativa förmåga. Dialogen bör, bland annat, kunna ge eleverna möjlighet att träna sin förmåga att inleda, utveckla samt avsluta ett samtal. Att träna olika typer av dialoger kan också komma till praktisk nytta. En av de elever som intervjuats i samband med granskningen gav exempel på ett sådant tillfälle. Han hade varit på skidsemester i alperna och råkat ut för en olycka. Väl på sjukhuset kunde han ”plocka fram” en av dialogerna han övat på i skolan och på så vis göra sig förstådd. Utifrån den iakttagelse som Skolinspektionen har gjort att målspråket används i låg uträkning i de allra flesta språkklassrum kan vi dock sluta oss till att lärarna i liten utsträckning skapar tillfällen till ”verkliga” dialoger mellan lärare och elev och mellan elever.

4.2.2 | Form och funktion

Vid i princip alla granskade skolor finns ett tillåtande klimat i alla eller åtminstone i majoriteten av klassrummen. I stort sett alla elever som vi har intervjuat upplever att de vågar prata på lektionerna och att det är "okej att säga fel". Nästan alla lärare är också av den uppfattningen att det viktigaste är att eleverna vågar säga någonting, inte att det eleven säger ska vara helt korrekt. Inte så länge det går att förstå. När det gäller den skriftliga delen av kommunikationen läggs, enligt lärarna, större vikt vid att det som skrivs också är korrekt. Det kan naturligt förklaras med att en skriven text inte på ett självklart sätt går att komplettera med olika typer av förklaringar.

Vid flertalet granskade skolor uttrycker lärarna att de värderar den kommunikativa förmågan högt i bedömningen av elevernas kunskaper. Vid några skolor har vi dock uppfattat att en del lärare fokuserar form före funktion vid bedömningen. Det finns en tendens i vissa av skolorna att kursplanens mål hamnar i bakgrunden till förmån för traditionella uppfattningar om att språkundervisning mer ska handla om språkets uppbyggnad än att vara en praktisk träning i att förstå och uttrycka sig på målspråket. Detta synsätt märks i exempel på prov och skriftliga övningar som vi har tagit del av men också i några skolors lokala planeringar för undervisningen.

Skolverket har en provbank med olika prov som skolorna är fria att använda. Bland annat finns där prov som är framtagna för att motsvara kraven i uppnåendemålen för moderna språk och som kan användas i årskurs nio. Vid flera skolor använder alla eller några av lärarna dessa prov och tycker att det fungerar väl. Vi har även mött lärare som anser att proven är för lätta.

4.3 | Förutsättningar att nå målen i moderna språk

För att få svar på granskningens tredje frågeställning, *anpassas undervisningen till elevernas förutsättningar, intressen och behov?* har vi bland annat undersökt om särskilt stöd och extra utmaningar ges till de elever som så behöver, om eleverna har kännedom om målen och om de har möjlighet att påverka undervisningens innehåll och utformning.

Sammanfattningsvis har vi funnit att språkundervisningen vid de granskade skolorna anpassas i låg utsträckning efter elevernas förutsättningar, intressen och behov. Särskilt stöd ges inte i tillräcklig omfattning. Inte heller får alla elever som behöver det, extra utmaningar. Huvudintrycket från de observerade språklektionerna är att eleverna i stor utsträckning arbetar med samma sak under samma tid.

4.3.1 | Stöd i moderna språk?

En viktig fråga i den här granskningen har varit att ta reda på om stöd ges till elever som läser moderna språk och som befarsas att inte nå målen med utbildningen. Det visar sig att av fyrtio granskade skolor är det endast vid tre skolor Skolinspektionen uppfattar att särskilt stöd faktiskt ges. Vid nästan alla andra skolor försöker lärarna visserligen ge stöd till de elever som så behöver inom ramen för klassrumsundervisningen. De lärare som har grupper om tjugo elever eller fler menar dock att det inte finns möjlighet att fullt ut rätta till för alla elever. En vanlig orsak till att elever avbryter sina studier i

moderna språk är att de upplever undervisningen vara för svår och att de inte får någon hjälp. På ett antal skolor rekommenderas också de elever som har svårigheter med det moderna språket att avbryta sina studier. Det handlar då främst om elever som även har svårigheter med svenska eller engelska. De eleverna hänvisas till språkvalet svenska/engelska.

Enligt skollag och grundskoleförordning är elevens rätt till särskilt stöd inte begränsat till vissa ämnen utan gäller alla ämnen, så även moderna språk. I grundskoleförordningen fastställs även att rektor är skyldig att se till att utredningen genomförs, "om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, elevens vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att eleven kan ha behov av särskilda stödåtgärder...".

När vi i intervjuer med lärare frågat om de har möjlighet att ge stöd i moderna språk är en vanlig reaktion förvåning över att frågan över huvud taget ställs. Lärarna verkar många gånger inte ens ha reflekterat över att den möjligheten skulle kunna finnas och därför har de inte heller tagit upp frågan med skolledningen. I ett par skolor har vi mött rektorer som säger att de inte har fått några signaler om att det skulle finnas behov av stöd i språkgrupperna samtidigt som lärarna på skolan menar att det finns behov av stöd hos någon eller några elever. Om inte på annat sätt så bör rektor kunna få en tydlig bild av eventuella behov av stöd i moderna språk utifrån den uppföljning av elevernas kunskapsutveckling och kunskapsresultat som ska göras i samtliga ämnen på skolnivå. En systematisk analys av orsaker till avhopp bör också kunna ge en fingervisning om det kan finnas anledning att utreda stödbehov.

Flera av de skolor vi har granskat fokuserar på svenska, engelska och matematik och de stödsatser som sätts in handlar då i första hand om de tre ämnena. Språkvalet svenska/engelska används då som ett stöd i just svenska och engelska och ibland även som stöd i matematik.

4.3.2 | Vad är målet med moderna språk och hur når jag dit?

Vi konstaterar att många elever vid de granskade skolorna inte anser sig känna till målen med moderna språk i någon högre utsträckning, inte heller vid de skolor där lärarna lägger sig vinn om att kommunicera målen till eleverna. Flera av de elever vi mött menar bland annat att de kan få god återkoppling på vad de kan men att de inte är säkra på vad de förväntas kunna. Visserligen har många av eleverna insikt i att den kommunikativa förmågan är central i målbeskrivningarna. De uttrycker ofta att det viktigaste är att "kunna prata med varandra", "att förstå och göra sig förstådd". Några enstaka elever uttryckte dock att grammatik, t.ex. att kunna verbböjningar är målet med utbildningen.

Lärarna har ofta en god kunskap om elevernas olika kunskapsnivåer och sätt att lära men det förefaller som de i relativt låg grad utgår från denna kunskap i planering och genomförande av undervisningen. Huvudintrycket från de klassrumsobservationer vi gjort är att eleverna vid samma tillfälle arbetar med samma uppgifter på samma sätt. Det finns dock möjlighet för elever, som så behöver, att få mer hjälp och mer tid för vissa uppgifter. Det finns också exempel på att elever kan välja att redovisa muntliga övningar inför helklass, mindre grupp eller bara inför läraren.

De elever som förväntas nå målen stimuleras ofta i relativt låg utsträckning. Ibland får de elever som "ligger före" arbeta med andra typer av uppgifter; till exempel korsord eller att skapa en egen ordlista kring ett ämne som

de väljer själva. Några elever får "brevläsningböcker". Vid en skola fick några elever i uppdrag att reflektera kring grammatik som de sedan skulle försöka förklara för sina klasskamrater.

Många gånger handlar det dock om att de som snabbt blir klara med de "ordinarie" uppgifterna får extra uppgifter med mer av samma sak. Det förekommer också, även om det inte är vanligt, att de eleverna får sitta och vänta in de andra.

Elevernas möjlighet att påverka undervisningens innehåll och utformning varierar men vid de flesta skolor är möjligheterna relativt begränsade. Det kan handla om att välja undervisningsform, hur många glosor de ska ha i läxa och vilket tema av ett antal föreslagna de ska arbeta med. Ett exempel på ett tydligt elevinflytande som är värt att lyfta fram är från en skola i Malmö där läraren i samråd med eleverna tar fram en terminsplanering som grundar sig på elevernas uppfattningar om hur målen på bästa sätt ska kunna uppnås.

Vissa lärare tycker det är svårt att involvera, särskilt de yngre eleverna, i planeringen av undervisningen. Några lärare hävdar att om eleverna ska välja vad de ska göra i klassrummet så vill de se på film hela tiden. Det viktiga i det här sammanhanget måste vara att koppla elevens inflytande till vilka mål som undervisningen ska syfta till. Elevens inflytande måste ske i samverkan med läraren. Förutsättningar för att eleven ska kunna påverka innehåll och utformning är att eleven förstår vad han eller hon förväntas lära sig och varför. Eleven behöver guidning i hur man kan gå tillväga för att nå dit, samt också möjligheter och tillfällen att framföra sina synpunkter.

5 | Diskussion

Vi har konstaterat att grundprincipen för språkvalet ska vara att eleven väljer ett modernt språk och att de andra valmöjligheterna ska ses som alternativ till det moderna språket.

Ambitioner i EU-sammanhang sätts högt bland annat genom att kommissionen uppmanar medlemsländerna att ge möjligheter till alla medborgare att behärska två språk utöver de nationella språken. I samband med införandet av nu gällande läroplan (Lpo 94) förstärktes språkutbildningen i grundskolan i syfte att de allra flesta elever skulle läsa ett modernt språk.

Med tanke på att det är mellan 20 och 25 procent av eleverna på nationell nivå som avbryter sina studier i moderna språk kan inte de ambitioner som vi hänvisar till ovan och i inledningen sägas ha infriats. Det faktum att en relativt stor andel elever påbörjar studier i ett modernt språk men att så pass många avbryter måste sägas vara ett misslyckande för skolorna såväl som för eleverna och för samhället i stort. Det är ett misslyckande för skolan som har satsat resurser bland annat i form av lärarkompetens, för eleverna som har satsat sin tid och går miste om värdefull kunskap och för samhället som går miste om viktig kompetens.

Utgångspunkten för den här granskningen har varit att skolan ska arbeta för att motivera elever till studier i moderna språk och för att minska avhoppet. Detta ska bland annat göras genom att ge eleverna en heltäckande och relevant information inför språkvalet, att ge alla elever en reell möjlighet att studera ett modernt språk, att arbeta med kursplanens mål i fokus och att anpassa undervisningen till de elever som finns i gruppen.

Det viktigaste för skolans arbete med att minska avhoppet måste dock vara att ta reda på vilka faktiska åtgärder som behöver vidtas för att lyckas i det arbetet. Det kan därför tyckas märkligt att de granskade skolorna generellt varken analyserar orsaker till avhopp på ett systematiskt sätt eller

utvärderar språkundervisningens innehåll och utformning för att kunna vidta eventuella åtgärder för att minska avhopp. I samband med detta är det intressant att notera att de orsaker till avhopp som de flesta rektorer och lärare anger nästan uteslutande är relaterade till eleven. Skolan söker sällan orsaker till avhopp i den egna verksamheten. Det är inte vanligt att man frågar sig om en förändring av undervisningens uppläggning eller en utveckling av innehåll och metoder skulle kunna ha betydelse för att minska avhopp.

Någonting som har varit väldigt tydlig i granskningen är att stöd i moderna språk ges i mycket liten utsträckning. Med tanke på det och på att de flesta granskade skolor inte systematiskt tar reda på orsaker till avhopp, särskilt inte i relation till undervisningens innehåll och utformning, är det inte svårt att uppfatta att skolor ser avhopp som någonting normalt, naturligt och även någonting vars orsaker står att finna hos eleven och inte i skolan och språkundervisningen.

Den inställning vi tycker oss ha funnit hos vissa lärare; att språkstudier inte är till för alla och att de elever som inte klarar av undervisningen hellre bör ägna sig åt annat är inte något bra utgångsläge när det gäller att motivera elever till studier i moderna språk.

I den här granskningen har vi sett att den kommunikativa förmågan vid flera skolor i betydligt högre grad behöver prioriteras i undervisningen för att undervisningen ska kunna sägas ha sin utgångspunkt i

gällande kursplan. Den tydligaste indikationen på det är att målspråket generellt används i låg utsträckning, både av lärare och av elever. Det är inte heller alltid så att målspråket används på ett medvetet sätt, oavsett om det används i låg eller hög utsträckning. Vissa lärare är av den uppfattningen att allt de säger måste översättas direkt, annars förstår inte eleverna, andra lärare talar hela tiden på målspråket utan att ha någon tydlig uppfattning i vilken grad eleverna följer och förstår.

”... målspråket används generellt i låg utsträckning ...”

Vi kan även konstatera att mer behöver göras för att ge alla reella möjligheter att studera ett modernt språk. Exempelvis behöver alla få information inför språkvalet och samma möjlighet att faktiskt påbörja studier i ett modernt språk. Vidare behöver undervisningen sedan anpassas i större utsträckning till elevernas skilda förutsättningar och behov. Många elever behöver utmanas i större utsträckning. Andra elever behöver större möjligheter till stöd.

Det krävs naturligtvis delvis andra metoder om man ska undervisa alla elever i språk, jämfört med om man undervisar ett urval elever som har valt språket för att de är särskilt intresserade och därmed troligen extra motiverade. Inför den förstärkning av grundskolans språkprogram som genomfördes i samband med införandet av Lpo 94 betonade den så kallade Läroplanskommittén att förslaget (till förstärkt språkprogram) förutsätter en utveckling av metoder och material i språkundervisningen. I EU-kommissionens handlingsplan för språklig mångfald betonas vikten av fortbildning av lärare. Vid majoriteten av de skolor vi granskat arbetar man inte tydligt med kompetensutveckling som ett sätt att öka lärares förmåga och lust att möta elevers skilda förutsättningar och behov.

Kvalitetsgranskningen har visat att det finns mer att göra för skolorna när det gäller att konkretisera och förmedla kursplanemålen till eleverna. Vissa lärare anser inte att eleverna är mogna för att diskutera målen förrän de kommer till åttonde eller nionde året. Det ska dock sägas att det vid flera skolor

redan idag görs ett bra arbete med att tydliggöra kursplanemålen och även om flertalet elever uttrycker en osäkerhet kring vilka målen för moderna språk är så är de ofta helt på det klara med att den kommunikativa förmågan är central.

”... eleven kan
välja bort studier i
moderna språk till
förmån för andra
alternativ.”

Utifrån resultaten av vår granskning finns anledning att fråga sig om alla lärare i moderna språk faktiskt utgår från kursplanemålen i tillräcklig utsträckning. Vi har funnit att målspråket generellt används i liten omfattning av både lärare och elever och att vissa lärare värderar språkets form högre än dess funktion vid bedömning av elevernas kunskaper. Den fråga vi ställer oss är också relevant med tanke på att så pass många elever inte når målen trots att kraven i och med införandet av nu gällande kursplan faktiskt sänktes för att fler elever skulle ha möjlighet att klara studierna.

En indikation på att, åtminstone vissa lärare, möjligen sätter ribban för högt i relation till kursplanemålen är att de anser att Skolverkets nationella provmaterial i moderna språk, som är framtagna för att motsvara kraven, är för lätta.

Hur aktivt en skola än arbetar för att motivera och stimulera elever till studier i moderna språk är det ändå eleven själv som väljer om han eller hon vill läsa ett modernt språk eller inte. Detta förhållande är det som skiljer språkvalet från andra ämnen i grundskolan – eleven kan välja bort studier i moderna språk till förmån för andra alternativ. Den här omständigheten ställer höga krav på skolan när det gäller information, individanpassning och kvalitet i undervisningen. Det måste också anses vara en försvårande omständighet för skolorna, att elever har rätt att avbryta sina studier i princip när som helst. Många skolor efterfrågar en större tydlighet kring vad syftet med språkvalet egentligen är. Vi kan konstatera att det finns en motsättning mellan de ambitioner vi hänvisar till när det gäller ökade språkkunskaper och det faktum att lagstiftningen möjliggör avhopp.

6 | Bakgrund och syfte

Motsättningen mellan ambitionerna på nationell respektive europeisk nivå att språkkunskaper generellt ska öka och det faktum att ett stort antal elever avbryter sina språkstudier är bakgrund till att Skolinspektionen initierat och genomfört den granskning vars resultat presenteras i denna rapport.

Motsättningen mellan ambitionerna på nationell respektive europeisk nivå att språkkunskaper generellt ska öka och det faktum att ett stort antal elever avbryter sina språkstudier är bakgrund till att Skolinspektionen initierat och genomfört den granskning vars resultat presenteras i denna rapport.

Granskningen har inriktats på skolornas förmåga att motivera elever till studier i moderna språk samt skolornas förmåga att ge eleverna förutsättningar att tillägna sig språkstudierna och att nå målen med utbildningen.

Syftet med granskningen har varit att, genom skolors ökade kunskaper om vilka faktorer som är framgångsrika för språkstudier, bidra till ett ökat elevdeltagande.

6.1 | Frågeställningar

Nedanstående frågeställningar har varit granskningens utgångspunkt och de presenterades på följande sätt inför granskningen;

Arbetar skolan aktivt och medvetet för att motivera elever till studier i moderna språk samt för att minska avhoppet?

För att kunna besvara frågeställningen kommer Skolinspektionen att ta reda på om skolan har någon särskild strategi för deltagande i moderna språk; hur skolan informerar om de språk som erbjuds, hur språkvalet är organiserat och i vilken mån skolan arbetar för att motivera och inspirera elever att inom språkvalets ram för det första välja ett modernt språk och för det andra att fortsätta de studier man har påbörjat. Elevers avhopp från moderna språk är en central del i denna frågeställning.

Att motivera och inspirera elever att studera moderna språk hänger nära samman med hur undervisningen planeras och genomförs vilket också är centralt i de två nedanstående frågeställningarna.

Prioriteras den kommunikativa förmågan i språkundervisningen?

Med denna frågeställning avses i första hand om eleverna i undervisningen ges möjlighet att använda språket. Skolinspektionen behöver ta reda på hur undervisningen planeras och genomförs, framförallt genomförs, för att kunna besvara denna frågeställning. Det är vidare viktigt att ta reda på hur språkundervisningen relaterar till aktuella kurs- och läroplaner.

Anpassas språkundervisningen till elevernas förutsättningar, intressen och behov?

För att skapa motivation hos elever är det viktigt att undervisningen upplevs meningsfull. Det är också viktigt att eleverna får vara delaktiga i planeringen och utvärderingen av sitt eget lärande. Eftersom elever har olika förmågor och sätt att lära blir det nödvändigt att i undervisningen skapa förutsättningar att möta elevernas olika behov. För att besvara ovanstående frågeställning behöver Skolinspektionen ta reda på vilka aspekter lärarna utgår ifrån när de planerar undervisningen samt hur undervisningen praktiskt genomförs.

6.2 | Urval

Granskningen har omfattat 40 skolor i 35 kommuner. Utgångspunkten för urvalet har varit skolor där förbättringspotentialen avseende elevdeltagande samt undervisningens ändamålsenlighet har kunnat antas vara störst. Således har majoriteten av de utvalda skolorna varit skolor med ett lågt deltagande i moderna språk. Ett antal skolor med högt elevdeltagande har också ingått i granskningen, främst för att göra eventuella jämförelser möjliga. Med elevdeltagande och deltagande menas här andel elever som i årskurs 9 läser ett modernt språk.

För urvalet har skolor med lågt deltagande definierats vara skolor som under läsåren 07/08, 06/07 och 05/06 haft ett genomsnittlig deltagande i årskurs 9 som varit lägre än rikets genomsnitt för samma period. Skolor med högt deltagande har definierats vara skolor som under läsåren 07/08, 06/07 och 05/06 haft ett genomsnittlig deltagande i årskurs 9 som varit högre än rikets genomsnitt. Cirka 80 procent av de skolor som har ingått i granskningen har varit skolor med ett lågt elevdeltagande.

6.3 | Metod

De metoder som används för insamling av information är dokumentstudier, verksamhetsbeskrivning, intervjuer samt observationer.

Dokumentstudier inför skolbesöken ger inspektörerna en förförståelse och utgör ett underlag för intervjuer och observationer. Det är framförallt för att besvara Skolinspektionens första frågeställning som dokumentstudier, jämsides med intervjuer, kan utgöra en metod. Exempelvis kan man få en bild av vilken vikt skolan lägger på språkundervisningen genom att titta på hur den organiseras, vilka lärare som undervisar och hur eleverna informeras inför sitt språkval.

Verksamhetsbeskrivning/verksamhetsbedömning. Rektorn och personalen, företrädesvis språklärarna, ombeds fylla i en verksamhetsbeskrivning/-bedömning inför Skolinspektionens besök. En sådan kan sägas ha två huvudsyften; den ger precis som studier av övrig dokumentation en förförståelse för inspektörerna och utgör ett underlag för de intervjuer och observationer som ska genomföras på plats. Utöver detta fungerar verksamhetsbedömningen som en förberedelse för rektorn och personalen och bör ge dem ett tillfälle till reflektion över sin egen verksamhet.

Intervjuer och observationer. Intervjuer genomförs med rektorer, språklärare och elever. Intervjuer ger i jämförelse med enkäter möjligheter till mer information bland annat eftersom följdfrågor kan ställas. Intervjuer med olika individer/grupper ger möjlighet till en mer nyanserad bild av språkundervisningen på skolan. Observationer i språkklassrummen genomförs också. Dessa ska ses som ett komplement till intervjuerna, som exempel på hur en språklektion vid den aktuella skolan kan gå till. Det som observeras under en lektion kan exempelvis bilda utgångspunkt för fördjupade frågor vid intervjuerna.

För att kunna bedöma dels om den kommunikativa förmågan prioriteras i undervisningen, dels om undervisningen anpassas utifrån elevernas intressen och behov är det nödvändigt att, utöver observationer, även genomföra intervjuer med lärare och elever. Intervjuer med lärare ger möjlighet att ta del av den långsiktiga planeringen av undervisningen och intervjuer med elever ger en bild av på vilket sätt undervisningen fungerar som stöd till deras inläring. Skolinspektionens andra och tredje frågeställning besvaras främst genom intervjuer och observationer.

Dokumentstudierna och verksamhetsbedömningen fungerar som ett kompletterande underlag till alla tre frågeställningar.

Vid varje besökt skola har vi intervjuat grupper av elever som läser ett modernt språk samt elever som läser ett alternativt språkval, rektor, språklärare och studie- och yrkesvägledare. Mellan en och åtta klassrumsobservationer har genomförts vid varje skola.

7 | Litteratur och referenser

Europeiska gemenskapernas kommission. (2008).	Flerspråkighet: en tillgång för Europa och ett gemensamt åtagande. Bryssel.
Ferm, Rolf och Malmberg, Per. (2001).	Språkboken, en antologi om språkundervisning och språkinläring. Skolverket.
Myndigheten för Skolutveckling. (2003).	Attitydundersökning om språkstudier i grundskolan och gymnasium.
Proposition 1992/93:220.	En ny läroplan för grundskolan och ett nytt betygssystem för grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska sarskolan.
Regeringen. (2007).	Förslag till ändrade regler för tillträde till högre utbildning. Promemoria 2007-02-23. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
Skolinspektionen. (2010).	Kvalitetsgranskning av moderna språk, Skolbeslut.
Skolverket. (2008).	Grundskolan – kursplaner och betygskriterier 2000, rev 2008. Stockholm: Skolverket och Fritzes. SOU 1992:94. Skola för bildning. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
Tholin, Jörgen och Lindqvist, Anna-Karin. (2009).	Språkval svenska/engelska på grundskolan – en genomlysning. Institutionen för pedagogik, Högskolan i Borås.
Thorson, Molander Beyer & Dentler. (2003).	Språklig enfald eller mångfald...? En studie av gymnasieelevers och språklärares uppfattning om elevers val av moderna språk. Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning, Göteborgs universitet.
Tornberg, Ulrika. (2000).	Språkdidaktik. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Bilaga 1

Grundskoleförordningen

Grundskoleförordningen 2 kap. 17 §

I timplanen anges ett visst antal timmar för språkval. Som språkval skall erbjudas minst två av språken franska, spanska och tyska.

En kommun är skyldig att anordna undervisning i ett språk som erbjudits enligt första stycket, om minst fem elever väljer språket och eleverna kan bedömas ha möjlighet att fortsätta studierna i språket i gymnasieskolan.

Finska och samiska får erbjudas eleverna som språkval enligt första stycket. Om dessa språk erbjudits som språkval skall undervisning anordnas även om färre än fem elever väljer språket.

Även andra språk får anordnas som språkval, om eleverna kan bedömas ha möjlighet att fortsätta studierna i språket i gymnasieskolan. Förordning (2000:449)

Grundskoleförordningen 2 kap. 18 §

Som språkval för en elev ska i stället för språk enligt 17 § erbjudas följande språk, om eleven och elevens vårdnadshavare önskar det:

- det språk som eleven har rätt till modersmålsundervisning i,
- svenska som andraspråk för elever som i övrigt får undervisning i svenska som andraspråk,
- svenska för elever som i övrigt får undervisning i svenska,
- engelska, eller
- teckenspråk.

En kommun är skyldig att anordna undervisning i ett sådant språk, om minst fem elever väljer språket. När det gäller modersmålsundervisning i samiska, finska, meänkieli, romani chib eller jiddisch är en kommun skyldig att anordna undervisning även om färre än fem elever väljer språket. Förordning (2008:97)

Bilaga 2

Förteckning över skolor som ingått i granskningen

Kommun	Skola
Bengtstorsfors	Bengtsgården
Bjuv	Varagårdsskolan
Burlöv	Värboskolan
Eskilstuna	Skiftingehus
Filipsstad	Ferlinskolan
Gävle	Källmursskolan
Göteborg	Göteborgs Högre Samskola Katolska skolan av Notre Dame
Hammarö	Hammarlundens skola
Haparanda	Gränsskolan
Hässleholm	Furutorpsskolan
Höganäs	Vikensskolan
Karlstad	Välbergsskolan
Kiruna	Bolagsskolan
Kramfors	Ytterlännässkolan
Kristinehamn	Södermalmsskolan
Kumla	Kumlaby skola
Malmö	Rosengårdsskolan Örtagårdsskolan
Markaryd	Huneskolan
Nora	Karlssängsskolan
Norrköping	Ektorpskolan
Norsjö	Norsjöskolan
Nyköping	Kunskapsskolan Nyköping
Skellefteå	Norrhammarskolan
Stockholm	Adolf Fredriks musikklasser Hjulstaskolan Kunskapsskolan Kista
Svalöv	Linåkerskolan
Söderköping	Bergaskolan
Sölvesborg	Bokelundsskolan
Umeå	Grubbeskolan
Valdemarsvik	Vammarskolan
Vingåker	Vidåkersskolan
Växjö	Kronoberg Skola AB
Åmål	Kristinebergsskolan
Ånge	Fränstaskolan
Älvkarleby	Rotskärsskolan
Östersund	Prolympia i Östersund Torvallaskolan

Bilaga 3

Referensgruppen

Maria Drammeh, gymnasielärare, undervisar i spanska på Hagaskolan i Umeå.

Katarina Irgens, ämneslärare, undervisar i tyska på Minervaskolan i Umeå.

Roger Persson, undervisningsråd, prov & bedömningsenheten, Skolverket.

Rakel Österberg, Fil.Dr. i spanska, Stockholms universitet.

Bilaga 4

Bedömningspunkter för kvalitetsgranskningen

- 1 Skolan arbetar aktivt och medvetet för att motivera elever till studier i moderna språk samt för att minska avhoppet
- 1.1 Skolan har en genomtänkt strategi för att rekrytera elever till att läsa moderna språk
- 1.1.1 Skolan informerar elever och vårdnadshavare om vad de olika alternativen inom språkvalet innebär, dels rent praktiskt under skoltiden men också vilka möjligheter det kan ge för framtida studier (till exempel när det gäller moderna språk, meritpoäng för antagning till högskolan) och för ett framtida yrkesliv.
- 1.1.2 Alla elever erbjuds och ges möjlighet att välja ett modernt språk inom ramen för språkvalet
- 1.1.3 Skolan följer upp och utvärderar resultat avseende antalet deltagande i/val av moderna språk
- 1.2 Skolan arbetar aktivt och medvetet för att motverka avhopp från studier i moderna språk
- 1.2.1 Skolan följer upp och utvärderar resultat avseende avhopp i moderna språk
- 1.2.2 Lärarna arbetar aktivt för att identifiera de elever som befaras vilja avbryta sina studier
- 1.2.3 Skolan och lärarna arbetar aktivt för att motivera de elever som vill avbryta sina studier att fortsätta studierna i moderna språk
- 1.3 Behöriga och kompetenta lärare inom moderna språk finns på skolan
- 1.3.1 De lärare som undervisar i moderna språk vid skolan har pedagogisk högskoleutbildning för årskurserna i fråga och har utbildning i det aktuella språket
- 1.3.2 Lärarna har möjlighet till vidareutbildning inom sitt ämne
- 1.3.3 Lärarna håller sig uppdaterade inom språkområdet (kontakt med målspråkslandet, nätverk, studiebesök, aktuell forskning, didaktik, pedagogik)
- 1.4 Ändamålsenliga lokaler, material och utrustning för språkundervisning finns på skolan
- 2 Den kommunikativa förmågan prioriteras i undervisningen
- 2.1 Kursplan och läroplan används som utgångspunkt i undervisningen
- 2.2 Arbetssätt och arbetsformer främjar den kommunikativa förmågan
- 2.3 Det finns en medveten användning av målspråket i klassrummet
- 2.4 Det råder ett tillåtande klimat i klassrummet
- 2.5 Eleverna ges möjlighet att uttrycka sig på målspråket - muntligt och skriftligt
- 2.6 Eleverna ges möjlighet att öva sig att uppfatta någon annans uttryck på målspråket - muntligt och skriftligt
- 3 Språkundervisningen i moderna språk anpassas till elevernas förutsättningar, intressen och behov
- 3.1 Eleverna har ett reellt inflytande på utbildningens utformning (se avsnitt 2.3 Lpo)

- 3.1.1 Eleverna känner till kursplanens mål, vet vad de ska kunna och vad de kan. (Finns individuell utvecklingsplan och skriftliga omdömen, för årskurs 6 respektive 7))
- 3.1.2 Eleverna får vara med att planera och utvärdera undervisningen tillsammans med läraren
- 3.1.3 Eleverna får tillfälle att prova olika arbetssätt och arbetsformer
- 3.1.4 Eleverna får tillfälle att påverka undervisningens innehåll utifrån vad de är intresserade av och har behov av
- 3.2 Lärarna anpassar undervisningen till varje elev
- 3.2.1 Lärarna har insikt om elevernas skilda kunskapsnivåer och sätt att lära och utgår från detta i planeringen av undervisningen
- 3.2.2 Lärarna följer elevernas kunskapsutveckling och resultat
- 3.2.3 De elever som förväntas nå målen stimuleras till vidare utveckling
- 3.2.4 Eleverna ges tillfälle att visa sina färdigheter och kunskaper på olika sätt
- 3.3 Eleven får det stöd hon eller han behöver
- 3.3.1 Stödundervisning erbjuds till de elever som befaras att inte nå målen
- 3.3.2 Särskilt stöd ges till de elever som har behov av specialpedagogiska insatser

Bilaga 5

Verksamhetsbeskrivning och bedömning – Moderna språk i grundskolan

Skolinspektionen genomför 2009 en granskning av moderna språk i grundskolan. I samband med detta ombeds rektor att tillsammans med språklärarna svara på nedanstående frågor och sända till Skolinspektionen senast 1 oktober 2009. Det framgår av huvuddokumentet till vilken adress informationen ska sändas.

1. Skriv här skolans namn samt antal elever per årskurs vid skolan (innevarande läsår: 2009/10). Kommentera om antalet elever avviker från de tre föregående läsåren.
2. Ange och kommentera vilka moderna språk som erbjuds/har erbjudits eleverna inom ramen för språkvalet (innevarande läsår: 2009/10, läsåret 2008/09, läsåret 2007/08 samt läsåret 2006/07).
3. Ange och kommentera antal elever respektive hur stor andel av eleverna (könsuppdelat) i respektive årskurs som studerar/har studerat de moderna språk som skolan anordnar (innevarande läsår: 2009/10, läsåret 2008/09, läsåret 2007/08 samt läsåret 2006/07).
4. Ange och kommentera vilka andra val, förutom moderna språk, eleverna på skolan har gjort inom ramen för språkvalet (innevarande läsår: 2009/10, läsåret 2008/09, läsåret 2007/08 samt läsåret 2006/07).
5. Erbjuds något modernt språk inom ramen för elevens val? Ange i så fall på samma sätt som ovan antal elever som läser dessa språk.
6. Ange hur många undervisande språklärare som är verksamma på skolan samt vilka språk de undervisar i. Ange vidare dessa lärares anställningsår och typ av anställning samt vilken utbildning och relevant erfarenhet de har. När det gäller lärarnas utbildning är vi bl.a. intresserade av att veta om de har pedagogisk högskoleutbildning; för vilka årskurser de är behöriga att undervisa samt hur många poäng/högskolepoäng de har i de ämnen de undervisar i.
7. Beskriv och kommentera hur språkundervisningen organiseras. Här är vi bl.a. intresserade av att veta hur språkundervisningen schemaläggs (samtliga årskurser), antal undervisningsminuter per årskurs och vecka, hur stora elevgrupperna är, i vilken typ av arbetslag lärarna arbetar.
8. Ange på vilket sätt elever och målsmän informeras när de första gången ska göra sitt språkval.
9. Beskriv och kommentera vilka eventuella principer och rutiner som finns kring språkvalet. Får alla elever välja fritt inom ramen för språkvalet? Var vänlig kommentera svaret.
10. Vilken information ges till den elev (och dennes målsman) som vill ändra sitt språkval?
11. Om det finns elever som avbryter sina studier i moderna språk ange då hur stor andel av dem som läser ett modernt språk det brukar handla om.
12. Ange även i vilka perioder dessa avbrott huvudsakligen sker.
13. Vilka är de huvudsakliga orsakerna till dessa avbrott/avhopp?

14. Ges stödundervisning i moderna språk?
15. Om svaret på fråga 14 är ja, beskriv vilken typ av stöd det kan handla om.
16. Beskriv och kommentera de huvudsakliga undervisnings- och examinationsformerna som används i språkklassrummen. (moderna språk).
17. Hur prioriteras den kommunikativa förmågan i språkklassrummen? Beskriv kortfattat/Ge exempel.
18. Hur anpassas språkundervisningen till elevernas förutsättningar och behov? Beskriv kortfattat/Ge exempel.

Tack för er hjälp!

Regelbunden tillsyn av alla skolor

SKOLINSPEKTIONEN granskar löpande all skolverksamhet, närmare 6 000 skolor. Tillsynen går igenom många olika områden i verksamheterna för att se om de uppfyller det som lagar och regler kräver.

Kvalitetsgranskning inom avgränsade områden

SKOLINSPEKTIONEN granskar mer detaljerat kvaliteten i skolverksamheten inom avgränsade områden. Granskningen ska leda till utveckling.

Anmälningar som gäller förhållandet för enskilda elever

ELEVER, FÖRÄLDRAR och andra kan anmäla missförhållanden i en skola till Skolinspektionen, till exempel kränkande behandling eller uteblivet stöd till en elev.

Fristående skolor – kontroll av grundläggande förutsättningar

SKOLINSPEKTIONEN bedömer ansökningar om att starta fristående skolor. Bedömningen innebär en grundläggande genomgång av skolans förutsättningar inför start.